

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI EKOLOGIK TA‘LIM FAOLIYATIGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK SHART- SHAROITLAR

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ ЭКОЛОГИЧЕСКО- ГО ОБРАЗОВАНИЯ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR PREPARING FUTURE TEACHERS FOR ENVIRONMENTAL EDUCATION ACTIVITIES

TURAKULOVA VISOLA

Jizzax davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni ekologik ta‘lim faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Unda bo‘lajak pedagoglarda ekologik ong, madaniyat va mas‘uliyatni shakllantirish zarurati hamda ekologik bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalash masalalari yoritilgan. Shuningdek, loyiha ishlari, ekologik vaziyatli topshiriqlar va interfaol metodlar orqali talabalarning ekologik kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak o‘qituvchi, ekologik ta‘lim, ekologik tarbiya, ekologik ong, ekologik madaniyat, ekologik mas‘uliyat, pedagogik shart-sharait, ekologik kompetentlik, innovatsion metodlar.

Аннотация. В данной статье научно-теоретически анализируются педагогические условия подготовки будущих учителей к экологической образовательной деятельности. Освещаются необходимость формирования экологического сознания, культуры и ответственности у будущих педагогов, а также вопросы интеграции экологических знаний с практической деятельностью. Также обоснованы возможности развития экологической компетентности студентов посредством проектных работ, ситуационных задач и интерактивных методов.

Ключевые слова: будущий учитель, экологическое образование, экологическое воспитание, экологическое сознание, экологическая культура, экологическая ответственность, педагогические условия, экологическая компетентность, инновационные методы.

Abstract. This article provides a scientific and theoretical analysis of the pedagogical conditions for preparing future teachers for environmental education activities. It highlights the necessity of forming ecological consciousness, culture, and responsibility in future educators, as well as the integration of environmental knowledge with practical activities. Furthermore, the possibilities of developing students' ecological competence through project work, environmental situational tasks, and interactive methods are substantiated.

Keywords: future teacher, environmental education, environmental upbringing, ecological consciousness, ecological culture, environmental responsibility, pedagogical conditions, ecological competence, innovative methods.

Bugungi globallashtirish sharoitida ekologik muammolarning keskinlashuvi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanish g'oyalarini ta'lim jarayoniga chuqur singdirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Iqlim o'zgarishi, suv va havo ifloslanishi, biologik xilma-xillikning kamayishi, chiqindilar muammosi kabi ekologik xavflar insoniyatdan yangicha ekologik tafakkur, mas'uliyatli munosabat va ongli faoliyatni talab qilmoqda. Shu jihatdan ta'lim tizimi yosh avlodda ekologik ong, ekologik madaniyat va ekologik mas'uliyatni shakllantirishning muhim ijtimoiy-pedagogik instituti sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida ham ekologik ta'lim va tarbiyani rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasida ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi"da maktabgacha ta'limdan oliy ta'limgacha, shuningdek, kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimigacha bo'lgan barcha bosqichlarda uzluksiz ekologik ta'limni samarali tashkil etish vazifalari belgilab berilgan. Mazkur hujjat ekologik bilim, ekologik madaniyat va ekologik mas'uliyatni shakllantirishni ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida ko'rsatadi.

Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash masalasi alohida ilmiy-pedagogik ahamiyatga ega. Chunki o'qituvchi nafaqat o'quvchilarga ekologik bilim beruvchi, balki ularda tabiatga ongli munosabat, atrof-muhitni asrashga doir mas'uliyat, ekologik qadriyatlarga hurmat va amaliy ekologik xulq-atvorni shakllantiruvchi asosiy shaxs hisoblanadi. Shuning uchun pedagogik oliy ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning ekologik kompetentligini rivojlantirish, ularni ekologik ta'lim va tarbiya ishlarini tashkil etishga tayyorlash, ekologik

mazmundagi nazariy bilimlarni amaliy pedagogik faoliyat bilan uyg'unlashtirish muhim vazifalardan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlarini nazariy jihatdan asoslashdan iborat. Maqolada ekologik ta'limning pedagogik mazmuni, bo'lajak o'qituvchilar ekologik kompetentligining tarkibiy jihatlari hamda ularni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlashga xizmat qiluvchi metodik, tashkiliy va tarbiyaviy omillar tahlil qilinadi.

Ekologik ta'lim zamonaviy pedagogika fanida shaxsning tabiat, jamiyat va inson o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni anglashiga xizmat qiluvchi muhim ta'limiy-tarbiyaviy jarayon sifatida talqin etiladi. Mazkur tushuncha faqat atrof-muhitni muhofaza qilishga oid nazariy bilimlarni egallash bilan cheklanmaydi, balki insonda tabiatga nisbatan ongli, mas'uliyatli va qadriyatli munosabatni shakllantirishni ham nazarda tutadi. Shu jihatdan ekologik ta'lim shaxsning ekologik dunyoqarashi, ekologik tafakkuri, ekologik xulq-atvori va amaliy faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan yaxlit pedagogik tizim hisoblanadi.

Ekologik ta'limning ilmiy-pedagogik mazmunini ochib berishda bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan bir necha tushunchalarga e'tibor qaratish zarur. Bular ekologik tarbiya, ekologik ong, ekologik madaniyat va ekologik mas'uliyat tushunchalaridir. Ushbu tushunchalar o'zaro aloqador bo'lib, bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash jarayonining nazariy asosini tashkil etadi.

Ekologik ta'lim — bu o'quvchi va talabalarda tabiat, atrof-muhit, tabiiy resurslar, ekologik muammolar, inson faoliyatining tabiatga ta'siri hamda barqaror rivojlanish tamoyillari haqida tizimli bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish jarayonidir. Ekologik ta'lim orqali shaxs ekologik hodisalarni tushunadi, sabab-oqibat aloqalarini

tahlil qiladi, ekologik muammolarga nisbatan ongli munosabat bildiradi va ularni hal qilishda faol ishtirok etishga tayyorlanadi.

Ekologik tarbiya esa ekologik ta'limning tarbiyaviy yo'nalishini ifodalaydi. U shaxsda tabiatga mehr, atrof-muhitga ehtiyotkor munosabat, tabiiy boyliklarni asrash, ekologik me'yorlarga rioya qilish va tabiat oldidagi burchni anglash kabi fazilatlarni shakllantirishga qaratiladi. Ekologik tarbiya natijasida insonning ekologik qadriyatlarga munosabati mustahkamlanadi, kundalik hayotda ekologik jihatdan to'g'ri xatti-harakat qilish odati rivojlanadi.

Ekologik ong insonning tabiat va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlikni anglash darajasini bildiradi. Ekologik ongga ega shaxs tabiatga faqat foydalanish obyekti sifatida emas, balki hayotiy muvozanatni ta'minlovchi muhim tizim sifatida qaraydi. Bunday ong insonni har bir faoliyatining ekologik oqibatlarini oldindan ko'ra bilishga, tabiatga zarar yetkazuvchi harakatlardan voz kechishga va atrof-muhitni asrashga undaydi. Demak, ekologik ong ekologik bilimlarning shaxsiy e'tiqod va amaliy qarorga aylanishida muhim o'rin tutadi.

Ekologik madaniyat ekologik bilim, ekologik ong, qadriyatli munosabat va amaliy xatti-harakatlar birligida namoyon bo'ladi. Ekologik madaniyatli shaxs tabiatdan oqilona foydalanadi, atrof-muhitga zarar yetkazmaslikka intiladi, ekologik muammolarga befarq bo'lmaydi va jamiyatda ekologik barqarorlikni ta'minlashga hissa qo'shadi. Pedagogik nuqtayi nazardan ekologik madaniyat shaxsning umumiy madaniyatining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u ta'lim-tarbiya jarayonida bosqichma-bosqich shakllanadi.

Ekologik mas'uliyat esa shaxsning tabiat, jamiyat va kelajak avlodlar oldidagi burchini anglashida ifodalanadi. Ekologik mas'uliyatga ega inson o'zining kundalik turmush tarzi, kasbiy faoliyati va ijtimoiy munosabatlarida ekologik talablarni hisobga oladi. U tabiatga yetkaziladigan zarar nafaqat bugungi kun, balki kelajak avlodlar hayoti uchun ham xavf

tug'dirishini anglaydi. Shu sababli ekologik mas'uliyat ekologik ta'limning eng muhim natijalaridan biri sifatida qaraladi.

Ilmiy-pedagogik jihatdan ekologik ta'lim shaxsni tabiat bilan uyg'un yashashga tayyorlovchi, unda ekologik tafakkur va mas'uliyatli xulq-atvorni shakllantiruvchi jarayondir. U o'quvchi yoki talabaga tayyor bilimlarni berish bilangina cheklanmay, ekologik muammolarni mustaqil tahlil qilish, ekologik vaziyatlarga baho berish, muqobil yechimlar ishlab chiqish va amaliy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, bo'lajako'qituvchilaruchunekologikta'limning bunday mazmuni muhim ahamiyatga ega, chunki ular kelajakda o'quvchilarda ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantiruvchi asosiy pedagogik subyekt sifatida faoliyat yuritadilar.

Shunday qilib, ekologik ta'lim tushunchasining ilmiy-pedagogik mazmuni ekologik bilimlarni o'zlashtirish, ekologik ongni rivojlantirish, ekologik madaniyatni shakllantirish va ekologik mas'uliyatli faoliyatga tayyorlash kabi o'zaro bog'liq jarayonlardan iborat. Bu jarayonlarning uyg'unligi bo'lajak o'qituvchilarning ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorgarligini ta'minlovchi muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash zamonaviy pedagogik ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bugungi kunda ekologik muammolar faqat tabiiy fanlar doirasida o'rganiladigan masala bo'lib qolmay, balki jamiyatning ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy va ma'naviy hayoti bilan bevosita bog'liq global muammoga aylangan. Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayishi, suv tanqisligi, chiqindilar hajmining ortishi, iqlim o'zgarishi kabi jarayonlar insondan ekologik jihatdan ongli fikrlash va mas'uliyatli faoliyat yuritishni talab etmoqda. Bunday sharoitda yosh avlodda ekologik dunyoqarashni shakllantirish, ularni tabiatga ehtiyotkor munosabatda bo'lishga o'rgatish va ekologik

madaniyatni rivojlantirish ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biriga aylanadi.

Mazkur vazifani amalga oshirishda o'qituvchining o'rni alohida ahamiyatga ega. O'qituvchi faqat bilim beruvchi mutaxassis emas, balki o'quvchilarning dunyoqarashi, qadriyatlarini, xulq-atvori va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantiruvchi tarbiyachi hamdir. Ayniqsa, ekologik ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchilarga tabiat haqidagi ma'lumotlarni yetkazish bilan cheklanmaydi, balki ularda ekologik tafakkur, ekologik sezgirlik, tabiatga mehr, atrof-muhitni asrashga doir amaliy ko'nikmalar va mas'uliyatli munosabatni shakllantiradi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash ularning kasbiy tayyorgarligining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

Bo'lajak o'qituvchining ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorligi uning ekologik muammolarni tushunishi, ularni pedagogik jarayon mazmuniga singdira olishi, o'quvchilarda tabiatga ongli munosabatni tarbiyalashga xizmat qiluvchi metodlardan foydalana olishi bilan belgilanadi. Agar pedagog ekologik bilimlarga ega bo'lsa-yu, lekin ularni tarbiyaviy jarayonga tatbiq eta olmasa, bunday bilimlar amaliy ahamiyat kasb etmaydi. Shuningdek, ekologik ta'lim faqat nazariy tushuntirishlar bilan cheklansa, o'quvchilarda real ekologik xulq-atvor va mas'uliyatli faoliyat yetarli darajada shakllanmaydi. Demak, bo'lajak o'qituvchilar ekologik bilim, tarbiyaviy yondashuv, metodik mahorat va amaliy faoliyatni uyg'unlashtira oladigan mutaxassis sifatida tayyorlanishi zarur.

Bo'lajak pedagoglarning ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlanishi uzluksiz va tizimli jarayon bo'lib, u oliy ta'lim muassasasidagi nazariy mashg'ulotlar, amaliy topshiriqlar, pedagogik amaliyot, loyiha ishlari, ekologik tadbirlar va mustaqil ta'lim faoliyati bilan bevosita bog'liqdir. Ushbu jarayon talabada nafaqat ekologik bilimlarni, balki ekologik qadriyatlarni anglash, ekologik vaziyatlarga

baho berish, o'quvchilar bilan ekologik mavzularda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Shu jihatdan bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash zarurati ekologik kompetentlikni shakllantirish bilan bevosita bog'liqdir. Ekologik kompetentlik pedagogning ekologik bilim, qadriyat, amaliy ko'nikma va refleksiv tahlilga asoslangan kasbiy sifati bo'lib, u o'quvchilarni ekologik tarbiyalash samaradorligini belgilaydi. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchilarning ekologik kompetentligini tarkibiy jihatdan aniqlash va uni rivojlantirish mexanizmlarini asoslash muhim ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga samarali tayyorlash, avvalo, ularning ekologik kompetentligini rivojlantirishni taqozo etadi. Ekologik kompetentlik shaxsning ekologik bilimlarni egallashi, tabiatga qadriyatli munosabatda bo'lishi, ekologik muammolarni amaliy hal qilishga tayyorligi va o'z faoliyatini ekologik mezonlar asosida baholay olish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Pedagogik nuqtayi nazardan ekologik kompetentlik bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u ta'lim va tarbiya jarayonida ekologik mazmunni samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Ekologik kompetentlik bir necha o'zaro bog'liq komponentlardan iborat bo'lib, ularning har biri bo'lajak o'qituvchining ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorgarligini belgilovchi muhim jihat sanaladi.

Birinchidan, kognitiv komponent bo'lajak o'qituvchining ekologik bilimlar tizimiga ega bo'lishini anglatadi. Bu komponent ekologik tushunchalar, tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, ekologik qonuniyatlar, atrof-muhitni muhofaza qilish tamoyillari, barqaror rivojlanish g'oyalari hamda global va mahalliy ekologik muammolar haqidagi nazariy tasavvurlarni o'z ichiga oladi. Kognitiv komponent bo'lmasa, o'qituvchi ekologik

ta'lim mazmunini ilmiy asosda tashkil eta olmaydi. Shu sababli bo'lajak pedagog ekologik bilimlarni puxta egallashi, ularni o'quvchilarning yosh xususiyatlari va ta'lim mazmuniga mos tarzda tushuntira olishi zarur.

Ikkinchidan, qadriyatli-motivatsion komponent bo'lajak o'qituvchining tabiatga, atrof-muhitga va ekologik qadriyatlarga bo'lgan ichki munosabatini ifodalaydi. Ekologik bilimlar o'z-o'zidan mas'uliyatli xatti-harakatga aylanmaydi. Buning uchun shaxsda tabiatni asrashga ehtiyoj, ekologik muammolarga befarq bo'lmaslik, kelajak avlodlar oldidagi burchni anglash va ekologik faoliyatga ijobiy motivatsiya bo'lishi lozim. Bo'lajak o'qituvchida ushbu komponent shakllangan bo'lsa, u ekologik ta'limni rasmiy mavzu sifatida emas, balki tarbiyaviy ahamiyatga ega hayotiy zarurat sifatida tashkil etadi.

Uchinchidan, amaliy-faoliyatli komponent bo'lajak o'qituvchining ekologik bilim va qadriyatlarni amaliy pedagogik faoliyatga tatbiq eta olish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Bu komponent ekologik tadbirlar, loyiha ishlari, tabiat kuzatuvlari, ekologik aksiyalar, targ'ibot ishlari, suhbatlar, munozaralar va tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etish ko'nikmalarini qamrab oladi. Ekologik ta'limning samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchilarning amaliy ishtirokiga bog'liq. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchi ekologik mavzularni hayotiy misollar, muammoli vaziyatlar va amaliy topshiriqlar orqali o'rgatishga tayyor bo'lishi kerak.

To'rtinchidan, reflektiv komponent bo'lajak o'qituvchining o'z ekologik xatti-harakatlari, pedagogik yondashuvlari va ta'limiy-tarbiyaviy faoliyat natijalarini tahlil qila olish qobiliyatini bildiradi. Reflektiv yondashuv pedagogga o'z faoliyatidagi kuchli va zaif tomonlarni aniqlash, ekologik ta'lim jarayonining samaradorligini baholash, metodik yondashuvlarini takomillashtirish imkonini beradi. Ekologik ta'limda refleksiya ayniqsa muhim, chunki u shaxsning o'z kundalik xatti-

harakatlari va kasbiy faoliyatining ekologik oqibatlarini anglashiga yordam beradi.

Mazkur komponentlar bir-biridan alohida holda emas, balki o'zaro uzviy bog'liqlikda shakllanadi. Kognitiv komponent ekologik bilimlar asosini yaratsa, qadriyatli-motivatsion komponent ushbu bilimlarni ichki e'tiqod va mas'uliyatga aylantiradi. Amaliy-faoliyatli komponent esa bilim va qadriyatlarni real pedagogik faoliyatda qo'llash imkonini beradi. Reflektiv komponent esa mazkur faoliyatni tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga xizmat qiladi. Demak, bo'lajak o'qituvchining ekologik kompetentligini rivojlantirish ushbu komponentlarning uyg'un shakllanishini talab etadi.

Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash zarurati ularning ekologik kompetentligini rivojlantirish bilan bevosita bog'liqdir. Ekologik kompetentlikning kognitiv, qadriyatli-motivatsion, amaliy-faoliyatli va reflektiv komponentlari pedagogning ekologik ta'limni ilmiy, tarbiyaviy, amaliy va tahliliy asosda tashkil etishiga xizmat qiladi. Bu esa kelajakda o'quvchilarda ekologik ong, ekologik madaniyat va ekologik mas'uliyatni samarali shakllantirish imkonini beradi.

Bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash jarayoni muayyan pedagogik shart-sharoitlar asosida tashkil etilgandagina samarali natija beradi. Pedagogik shart-sharoitlar deganda ta'lim jarayonining mazmuni, metodlari, tashkiliy shakllari, tarbiyaviy muhiti, amaliy faoliyat imkoniyatlari va reflektiv tahlil mexanizmlarining o'zaro uyg'unligi tushuniladi. Ushbu shart-sharoitlar bo'lajak o'qituvchilarda ekologik bilimlarni shakllantirish, ekologik qadriyatlarga ijobiy munosabatni rivojlantirish, ekologik muammolarni amaliy tahlil qilish va o'quvchilar bilan ekologik tarbiyaviy faoliyatni tashkil eta olish kompetensiyasini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Quyidagichizmadabo'lajako'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlashning

asosiy pedagogik shart-sharoitlari ko'rsatilgan. Chizmadan ko'rinadiki, mazkur jarayon birgina nazariy bilim berish bilan cheklanmaydi. Aksincha, ta'lim mazmunini ekologik g'oyalar bilan boyitish, ekologik yo'naltirilgan pedagogik muhitni yaratish, interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash hamda talabalarda ekologik refleksiyaning rivojlantirish o'zaro bog'liq pedagogik tizimni tashkil etadi.

1-rasm. Bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari

Birinchi pedagogik shart — ta'lim mazmunini ekologik g'oyalar bilan boyitishdir. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida ekologik ta'lim alohida fan yoki mavzu doirasida emas, balki umumkasbiy, pedagogik, metodik va tarbiyaviy fanlar mazmuni bilan uzviy bog'liq holda berilishi lozim. Pedagogika, psixologiya, tarbiya nazariyasi, fanlarni o'qitish metodikasi, sinfdan tashqari ishlar metodikasi kabi fanlarda ekologik bilimlar, ekologik qadriyatlar, barqaror rivojlanish g'oyalari va tabiatga mas'uliyatli munosabat masalalarining yoritilishi bo'lajak o'qituvchilarning ekologik dunyoqarashini kengaytiradi. Bu jarayonda ekologik ta'lim mazmuni faqat ma'lumot berish vazifasini emas, balki tarbiyaviy, aksiologik va amaliy yo'naltiruvchi vazifani ham bajaradi.

Ikkinchi shart — ekologik yo'naltirilgan pedagogik muhitni yaratish hisoblanadi. Ta'lim muassasasida ekologik madaniyatni qo'llab-quvvatlovchi muhit mavjud bo'lmasa, talabalar ekologik bilimlarni kundalik faoliyat bilan bog'lashda qiynaladilar. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida ekologik burchaklar, ko'rgazmalar, ekologik haftaliklar, "yashil hudud" loyihalari, chiqindilarni saralashga doir targ'ibot ishlari, talabalarining ekologik klublari va tashabbus guruhlarini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Bunday muhit talabalarda ekologik mas'uliyatni faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki kundalik xulq-atvor me'yori sifatida shakllantiradi.

Uchinchi shart — interfaol va innovatsion

metodlardan foydalanishdir. Ekologik ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan dars jarayonida qo'llaniladigan metodlarga bog'liq. An'anaviy tushuntirish va ma'ruza usullari ekologik bilimlarni yetkazishda muhim bo'lsa-da, ular talabalarining mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi va amaliy qaror qabul qilish ko'nikmalarini to'liq shakllantira olmaydi. Shu bois ekologik vaziyatli topshiriqlar, keys-stadi, muammoli ta'lim, loyiha metodi, munozara, ekologik trening, rolli o'yinlar, raqamli taqdimotlar va ekologik xaritalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mazkur metodlar talabalarni ekologik muammoni ko'rish, uning sabab va oqibatlarini aniqlash, yechim variantlarini taklif qilish hamda pedagogik nuqtayi nazardan asoslangan xulosa chiqarishga o'rgatadi.

To'rtinchi shart — nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashdan iborat. Ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorgarlik faqat auditoriya mashg'ulotlari orqali shakllanmaydi. Talabalar real hayotdagi ekologik vaziyatlar, tabiatni muhofaza qilish tadbirlari, maktab amaliyoti, mahalla va jamoatchilik bilan hamkorlikdagi ekologik loyihalarda ishtirok etganlaridagina ularda amaliy ekologik tajriba rivojlanadi. Masalan, daraxt ekish aksiyalari, suv va energiyani tejash bo'yicha targ'ibot ishlari, maktab o'quvchilari uchun ekologik mashg'ulotlar o'tkazish, mahalliy ekologik muammolarni o'rganish kabi faoliyatlar bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligini mustahkamlaydi. Bu esa ekologik bilimlarning real tarbiyaviy faoliyatga aylanishini ta'minlaydi.

Beshinchi shart — talabalarda ekologik refleksiyaning rivojlantirishidir. Ekologik refleksiya bo'lajak o'qituvchining o'z ekologik qarashlari, xatti-harakatlari, pedagogik yondashuvlari va tarbiyaviy ta'sirini tahlil qila olish qobiliyatidir. Refleksiv yondashuv talabalarga "Men tabiatga qanday munosabatdaman?", "Mening kundalik faoliyatim ekologik me'yorlarga mosmi?", "Men kelajakda o'quvchilarda ekologik mas'uliyatni qanday shakllantira olaman?"

kabi savollarga javob izlash imkonini beradi. Ekologik esse, reflektiv kundalik, o'z-o'zini baholash varaqalari, ekologik portfoliolar va

guruhiy tahlillar bu jarayonni samarali tashkil etishga yordam beradi.

Bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari

Yuqorida qayd etilgan pedagogik shart-sharoitlar o'zaro aloqador va bir-birini to'ldiruvchi xususiyatga ega. Ta'lim mazmunini ekologik g'oyalar bilan boyitish bo'lajak o'qituvchida nazariy asosni shakllantirsa, ekologik yo'naltirilgan muhit bu bilimlarni qadriyatga aylantiradi. Interfaol va innovatsion metodlar talabalarni faol fikrlashga undaydi, nazariya va amaliyot uyg'unligi esa ularda real pedagogik tajribani rivojlantiradi. Ekologik refleksiya esa butun jarayonni anglash, baholash va takomillashtirish imkonini beradi.

Demak, bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlashda pedagogik shart-sharoitlarning yaxlit tizimini yaratish zarur. Mazkur tizim talabalarda ekologik bilim, ekologik qadriyat, amaliy faoliyat ko'nikmasi va reflektiv tahlil madaniyatini shakllantirish orqali ularning ekologik kompetentligini rivojlantiradi. Natijada bo'lajak o'qituvchi kelajak kasbiy faoliyatida o'quvchilarga ekologik bilim berish, ekologik madaniyatni shakllantirish va tabiatga mas'uliyatli munosabatni tarbiyalashga tayyor pedagog sifatida shakllanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash zamonaviy pedagogik ta'limning muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Ekologik muammolarning kuchayib borayotgani, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati hamda yosh avlodda tabiatga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish ehtiyoji pedagog kadrlar tayyorlash jarayoniga yangicha yondashuvni talab etadi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarning ekologik bilim, ekologik madaniyat, ekologik mas'uliyat va ekologik kompetentligini rivojlantirish oliy pedagogik ta'limning ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Maqolada ekologik ta'lim faqat tabiatni muhofaza qilishga oid bilimlar majmui emas, balki shaxsning tabiat, jamiyat va inson o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni anglashiga, ekologik qadriyatlarni qabul qilishiga va amaliy ekologik xulq-atvorni egallashiga xizmat qiluvchi yaxlit pedagogik jarayon sifatida talqin qilindi. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchi bu jarayonda muhim subyekt hisoblanadi,

chunki u kelajakda o'quvchilarda ekologik dunyoqarash, ekologik ong va tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantiruvchi asosiy tarbiyachi sifatida faoliyat yuritadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorgarligi ularning ekologik kompetentligining shakllanganlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Ekologik kompetentlik kognitiv, qadriyatli-motivatsion, amaliy-faoliyatli va reflektiv komponentlarning o'zaro uyg'unligida namoyon bo'ladi. Kognitiv komponent ekologik bilimlar asosini yaratsa, qadriyatli-motivatsion komponent tabiatga mas'uliyatli munosabatni shakllantiradi. Amaliy-faoliyatli komponent ekologik bilim va qadriyatlarni pedagogik faoliyatda qo'llashga xizmat qilsa, reflektiv komponent o'z faoliyatini baholash va takomillashtirish imkonini beradi.

Tadqiqiy-nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlashda muayyan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur. Bular ta'lim

mazmunini ekologik g'oyalar bilan boyitish, ekologik yo'naltirilgan pedagogik muhitni shakllantirish, interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash hamda talabalarda ekologik refleksiyaning rivojlantirishdan iborat. Ushbu shart-sharoitlarning tizimli tashkil etilishi bo'lajak pedagoglarda ekologik bilimlarni mustahkamlash, ekologik qadriyatlarga ijobiy munosabatni rivojlantirish va ekologik tarbiyaviy faoliyatni samarali tashkil etish imkonini beradi.

Demak, bo'lajak o'qituvchilarni ekologik ta'lim faoliyatiga tayyorlash ko'p komponentli, izchil va uzluksiz pedagogik jarayondir. Ushbu jarayon ta'lim mazmuni, metodik ta'minot, tarbiyaviy muhit, amaliy faoliyat va reflektiv yondashuvning o'zaro uyg'unligida samarali kechadi. Natijada bo'lajak o'qituvchi ekologik ta'lim va tarbiya ishlarini tashkil eta oladigan, o'quvchilarda ekologik ong, ekologik madaniyat va ekologik mas'uliyatni shakllantirishga qodir kompetent pedagog sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi "O'zbekiston Respublikasida ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 434-son qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. – 28.05.2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 30-oktabrdagi "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5863-son Farmoni.
3. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. – Paris: UNESCO, 2020. – 66 p.
4. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO, 2017. – 62 p.
5. UNESCO–UNEP. Intergovernmental Conference on Environmental Education: Final Report. – Tbilisi, USSR, 14–26 October 1977. – Paris: UNESCO, 1978.